Uit: Tussenfiguren : Schrijvers tussen de culturen / red. Elisabeth Leynse en Michiel van Kempen. 1998

De verdwenen melk van café au lait

Cola Debrot en Tip Marugg als gecreoliseerde auteurs

Jos de Roo

De Antilliaanse auteurs Cola Debrot, Tip Marugg, Boeli van Leeuwen en Frank Martinus Arion: *Tussenfiguren in de literatuur*, ofwel *Schrijvers tussen de culturen*? Dat moet een misverstand zijn. Zij zijn geen figuren die tussen culturen staan, al of niet moeizaam laverend tussen stelsels van normen en waarden, nu eens het ene omhelzend, dan weer het andere adapterend, zonder deel uit te maken van een en dezelfde beschavingssfeer. Zij stellen de zogenaamde identiteitskwestie niet. De Nederlander Chris Engels die een groot deel van zijn leven op Curaçao woonde en er stierf, is daarentegen wel een schrijver tussen culturen.

Mijn kroongetuige voor de stelling dat Debrot, Marugg, Van Leeuwen en Martinus Arion geen schrijvers *tussen* culturen zijn, maar deel uitmaken van één cultuur, is Cola Debrot. In zijn essays *Literatuur in de Nederlandse Antillen* uit 1955 en *Verworvenheden en leemten van de Antilliaanse literatuur* uit 1977 behandelt hij in vrijwel identieke bewoordingen de geschiedenis van de bevolking en de cultuur op de Antillen en in het Caraïbisch gebied. Volstrekte homogeniteit bereikt een samenleving nooit, zo stelt Debrot, maar de geschiedenis van de Antillen en het Caraïbisch gebied wordt gekenmerkt door het proces van creolisering, dat heeft geresulteerd in een mengvolk en een mengcultuur. Ik citeer zinnen die voor de visie van Debrot kenmerkend zijn.

> Wij kennen een fysieke, wij kennen ook een mentale creolisering. Wie niet van buiten vernegert, meent de Cubaanse dichter Nicolás Guillén, vernegert wel van binnen. Wij kunnen eveneens het

> omgekeerde stellen, wie niet van buiten verbleekt, verbleekt wel van binnen. Kortom, de Antillianen creoliseren allen zonder uitzondering, zij zijn allen "café au lait", van buiten of van binnen. (Debrot 1985: 184)

> Deze ontwikkeling van ex-Afrikaan en ex-Europeaan heeft zich in het gehele Caribisch bekken voltrokken. (Debrot 1985: 122)

Debrots gedachtegang nogmaals samengevat: door het creoliseringsproces is er op de Antillen een mengvolk ontstaan, dat dezelfde culturele kenmerken heeft, namelijk die van een mengcultuur en dientengevolge is de literatuur een mengliteratuur. Dus: Antilliaanse schrijvers staan niet tussen culturen, zij hebben één cultuur, zij schrijven één literatuur. Vanuit deze optiek zou het absurd zijn als zij zich afvroegen tot welke cultuur ze behoorden, ofwel dat zij de zogenaamde identiteitskwestie zouden stellen. Dat doen ze dan ook niet. Ik denk dat die hele 'identiteitskwestie' typisch door het westen is bedacht. 'Wie ben jij?', vraagt de boer aan iedereen die hij niet kent en de *café au lait* denkt bij zichzelf gewoon: 'Ik ben die ik ben.'

Weer roep ik Cola Debrot op als kroongetuige voor de gegrondheid van mijn mening over de zogenaamde identiteitskwestie. In 1975 zei Debrot in een interessant radio-interview met Jacques van Kollenburg, dat jongeren de identiteit zien als een soort heilige graal, in de trant van: als ik die nu maar heb, dan komt er een eind aan al mijn problemen. Zo is het natuurlijk niet, zei Debrot, die aanraadde gewoon te zijn wie je bent zodat je identiteit te eniger tijd wel zal blijken, misschien niet voor jezelf, maar dan toch wel voor een ander.

Ik denk dus dat de identiteit van de Antilliaan en van de Caraïbiaan vooral een probleem van de westerling is. Ook al geef ik meteen toe dat het westen zo dominant is, dat de westerse optiek door sommige Caraïbianen wordt overgenomen. Ik heb inderdaad wel eens Caraïbische schrijvers horen zeggen: 'Ik worstel met de identiteitskwestie,' en ik vond dat mèt die schrijvers altijd heel interessant klinken.

Een voorbeeld van een westerling die worstelt met de identiteit van een Antilliaan is Jaap Oversteegen, de voortreffelijke biograaf van Cola Debrot. Voortreffelijk zeg ik, omdat Oversteegen heeft achterhaald hoe Debrot al heel jong een syncretistische levensvisie aanhing,

en dat hij in feite, lang voordat dit gebruikelijk was, formuleerde wat het Antilliaan-zijn inhield. Oversteegen spreekt van polariteiten: zwart en blank, katholiek en protestant, Europees en Afrikaans. Uit alle details die Oversteegen geeft over Debrots ontwikkeling, blijkt dat deze zich steeds meer bewust werd van zijn Antilliaanse aard. Zijn groeiproces bestond eruit, dat hij deze aard ging formuleren in een tijd, dat dit nog niet was gedaan, waarschijnlijk door zijn situatie van eenzame Antilliaanse jongeling die erachter kwam dat hij anders was dan zijn Nederlandse omgeving, zich daarbij juist niet aanpassend aan die omgeving, maar zijn eigenheid ontdekkend en vastleggend. Oversteegen schrijft dan ook dat Debrot het Antilliaanse perspectief kiest: '[...] het perspectief van een wereld waarin de tegenstellingen alle sectoren van het persoonlijke en het maatschappelijke leven doordringen, en vooral niet verdoezeld moeten worden, maar als feit en uitgangspunt erkend.' (Oversteegen 1994: 292)

Tegenstellingen, zegt Oversteegen, en het woord is niet van hemzelf, het is ook de titel die Debrot gaf aan de beginselverklaring van het tijdschrift *Criterium*. Dat lijkt in tegenspraak tot wat Debrot zei over het creoliseringsproces en de homogeniteit van de Antilliaanse samenleving en cultuur. Die tegenspraak is slechts schijn. Debrot gebruikt het woord tegenstellingen in de discussie met Nederlanders. Het is moeilijk aan westerlingen uit te leggen wat het typische van de Antilliaanse of Caraïbische cultuur is. Zij hebben geen oren om te horen, of beter gezegd: hun referentiekader is totaal anders.

Dankzij de nauwgezetheid van Oversteegen weten we, hoe gelukkig Debrot was toen hij stuitte op het kristal als metafoor voor wat hij bedoelde. Maar ik geloof niet dat Oversteegen volledig beseft waarom Debrot zo blij was met het beeld van het kristal. Oversteegen benadrukt dat in een kristal de polariteiten elkaar weerspiegelen en elkaars schoonheid verhogen. Maar het kristal is ook een eenheid, een zelfstandige grootheid, een *café au lait*, om een later beeld van Debrot te gebruiken. Wie er iets uitbreekt, houdt het materiaal voor een borrelglas in zijn hand. En dat gebeurt zo nu en dan bij Oversteegen, waardoor hij de polariteiten, het kristal, de *café au lait* vergeet.

Een voorbeeld. Als vader Debrot zijn zoon naar Nederland stuurt, constateert Oversteegen gebrek aan kennis van zaken over de werkelijke toestand in Europa bij de vader van Debrot. En Oversteegen

omgekeerde stellen, wie niet van buiten verbleekt, verbleekt wel van binnen. Kortom, de Antillianen creoliseren allen zonder uitzondering, zij zijn allen "café au lait", van buiten of van binnen. (Debrot 1985: 184)

Deze ontwikkeling van ex-Afrikaan en ex-Europeaan heeft zich in het gehele Caribisch bekken voltrokken. (Debrot 1985: 122)

Debrots gedachtegang nogmaals samengevat: door het creoliseringsproces is er op de Antillen een mengvolk ontstaan, dat dezelfde culturele kenmerken heeft, namelijk die van een mengcultuur en dientengevolge is de literatuur een mengliteratuur. Dus: Antilliaanse schrijvers staan niet tussen culturen, zij hebben één cultuur, zij schrijven één literatuur. Vanuit deze optiek zou het absurd zijn als zij zich afvroegen tot welke cultuur ze behoorden, ofwel dat zij de zogenaamde identiteitskwestie zouden stellen. Dat doen ze dan ook niet. Ik denk dat die hele 'identiteitskwestie' typisch door het westen is bedacht. 'Wie ben jij?', vraagt de boer aan iedereen die hij niet kent en de *café au lait* denkt bij zichzelf gewoon: 'Ik ben die ik ben.'

Weer roep ik Cola Debrot op als kroongetuige voor de gegrondheid van mijn mening over de zogenaamde identiteitskwestie. In 1975 zei Debrot in een interessant radio-interview met Jacques van Kollenburg, dat jongeren de identiteit zien als een soort heilige graal, in de trant van: als ik die nu maar heb, dan komt er een eind aan al mijn problemen. Zo is het natuurlijk niet, zei Debrot, die aanraadde gewoon te zijn wie je bent zodat je identiteit te eniger tijd wel zal blijken, misschien niet voor jezelf, maar dan toch wel voor een ander.

Ik denk dus dat de identiteit van de Antilliaan en van de Caraïbiaan vooral een probleem van de westerling is. Ook al geef ik meteen toe dat het westen zo dominant is, dat de westerse optiek door sommige Caraïbianen wordt overgenomen. Ik heb inderdaad wel eens Caraïbische schrijvers horen zeggen: 'Ik worstel met de identiteitskwestie,' en ik vond dat mèt die schrijvers altijd heel interessant klinken.

Een voorbeeld van een westerling die worstelt met de identiteit van een Antilliaan is Jaap Oversteegen, de voortreffelijke biograaf van Cola Debrot. Voortreffelijk zeg ik, omdat Oversteegen heeft achterhaald hoe Debrot al heel jong een syncretistische levensvisie aanhing, en dat hij in feite, lang voordat dit gebruikelijk was, formuleerde wat het Antilliaan-zijn inhield. Oversteegen spreekt van polariteiten: zwart en blank, katholiek en protestant, Europees en Afrikaans. Uit alle details die Oversteegen geeft over Debrots ontwikkeling, blijkt dat deze zich steeds meer bewust werd van zijn Antilliaanse aard. Zijn groeiproces bestond eruit, dat hij deze aard ging formuleren in een tijd, dat dit nog niet was gedaan, waarschijnlijk door zijn situatie van eenzame Antilliaanse jongeling die erachter kwam dat hij anders was dan zijn Nederlandse omgeving, zich daarbij juist niet aanpassend aan die omgeving, maar zijn eigenheid ontdekkend en vastleggend. Oversteegen schrijft dan ook dat Debrot het Antilliaanse perspectief kiest: '[...] het perspectief van een wereld waarin de tegenstellingen alle sectoren van het persoonlijke en het maatschappelijke leven doordringen, en vooral niet verdoezeld moeten worden, maar als feit en uitgangspunt erkend.' (Oversteegen 1994: 292)

Tegenstellingen, zegt Oversteegen, en het woord is niet van hemzelf, het is ook de titel die Debrot gaf aan de beginselverklaring van het tijdschrift *Criterium*. Dat lijkt in tegenspraak tot wat Debrot zei over het creoliseringsproces en de homogeniteit van de Antilliaanse samenleving en cultuur. Die tegenspraak is slechts schijn. Debrot gebruikt het woord tegenstellingen in de discussie met Nederlanders. Het is moeilijk aan westerlingen uit te leggen wat het typische van de Antilliaanse of Caraïbische cultuur is. Zij hebben geen oren om te horen, of beter gezegd: hun referentiekader is totaal anders.

Dankzij de nauwgezetheid van Oversteegen weten we, hoe gelukkig Debrot was toen hij stuitte op het kristal als metafoor voor wat hij bedoelde. Maar ik geloof niet dat Oversteegen volledig beseft waarom Debrot zo blij was met het beeld van het kristal. Oversteegen benadrukt dat in een kristal de polariteiten elkaar weerspiegelen en elkaars schoonheid verhogen. Maar het kristal is ook een eenheid, een zelfstandige grootheid, een *café au lait*, om een later beeld van Debrot te gebruiken. Wie er iets uitbreekt, houdt het materiaal voor een borrelglas in zijn hand. En dat gebeurt zo nu en dan bij Oversteegen, waardoor hij de polariteiten, het kristal, de *café au lait* vergeet.

Een voorbeeld. Als vader Debrot zijn zoon naar Nederland stuurt, constateert Oversteegen gebrek aan kennis van zaken over de werkelijke toestand in Europa bij de vader van Debrot. En Oversteegen

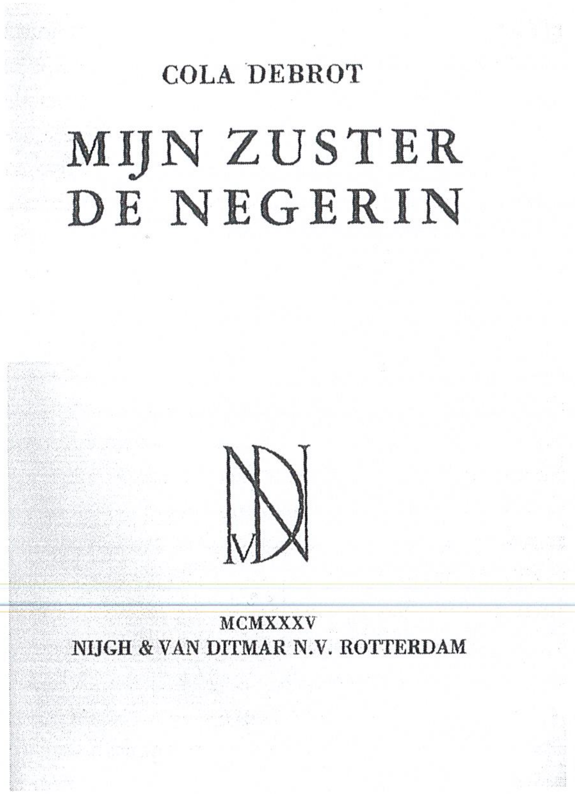

COLA DEBROT

MIJN ZUSTER
DE NEGERIN

MCMXXXV
NIJGH & VAN DITMAR N.V. ROTTERDAM

schrijft: 'Dat gebrek aan kennis van zaken heeft Cola voor de komende dertig jaar tot Europeaan gemaakt.' (Oversteegen 1994: 52) Wat nu, denk ik dan, Debrot dertig jaar lang een Europeaan? Dat het geen *slip of the pen* is blijkt uit het feit dat Oversteegen het vaker over de Europese kant van Debrot heeft. Ik heb daar enkele malen met Oversteegen over gediscussieerd, zonder dat het me lukte hem duidelijk te maken wat ik bedoelde, als ik zei dat de Europese kant van Debrot zijn Antilliaanse kant is. Ik voelde me dan in een positie, zoals Debrot zich ook moet hebben gevoeld, als hij duidelijk wilde maken wat hij bedoelde met tegenstellingen die geen tegenstellingen waren, maar polariteiten die eigenlijk beter worden weergegeven door de metafoor van het kristal. De westerling heeft geen ogen om te zien. Of beter: hij ziet slechts wat zijn referentiekader hem kan laten zien.

Maar misschien lukt het nu met een ander beeld van Debrot: de *café au lait*. De uitwerking van dit beeld houdt het volgende in. De Europese kant van Debrot is zijn Antilliaanse kant, want wie de melk uit *café au lait* probeert te halen, haalt er slechts *café au lait* uit.

Waarom maak ik me er eigenlijk druk over als Oversteegen en anderen het zo gemakkelijk hebben over de Europese kant van een Antilliaan? Is het geen woorden- en beeldenspelletje dat aan de feitelijkheden niets verandert? In de eerste plaats vind ik het een daad van oneigenlijke toe-eigening. Te vergelijken met wat er in de sport gebeurt, als een Amerikaan wiens grootvader uit Nederland emigreerde, een medaille haalt en de sportpers in Nederland dit afschildert als bijna een Nederlandse medaille. Maar mijn bekommernis gaat verder. Ik vind het een van de vele uitingen van eurocentrisme. Menen wij als Europeanen, halfblind en halfdoof, iets te herkennen wat goed is, dan is dat vanzelfsprekend van ons afkomstig. En eurocentrisme gaat door de relatieve doofheid en blindheid ook altijd gepaard met een minder correcte weergave van de feiten.

Een voorbeeld. Aruba is sinds 1986 een apart land, maar ik zou de politici en journalisten niet graag de kost willen geven die het gemakshalve nog steeds over de Antilliaanse eilanden hebben als ze beide delen van het Koninkrijk der Nederlanden in het Caraïbisch gebied bedoelen. 'Wat maakt het uit, je weet toch wat ik bedoel?' wordt er dan gezegd, of: 'Ach, dat is maar een detail, onbelangrijk.' Vanuit die gedachtegang kan Nederland – om even een zijsprong te maken naar de actuele politiek – voorstellen het Arubaanse personeel voor de kustwacht in het Caraïbische gebied te laten vallen onder het Antilliaanse arbeidsrecht. Als Aruba dat nu juist niet wil, kan *De Telegraaf* schrijven: 'Aruba boycot vorming kustwacht'.

Nu kan Oversteegen daar natuurlijk niets aan doen, maar denken dat Aruba de kustwacht boycot en Debrot bestempelen als dertig jaar een Europeaan, komen allebei voort uit eurocentrisme. Nog een voorbeeld. In de verantwoording van het vijfde deel van het *Verzameld werk* van Debrot, het deel over literatuur, schrijft Oversteegen: 'In dit deel zijn alle essays en kritieken van Debrot, die literaire werken of figuren als onderwerp hebben, verzameld.' (Debrot 1987: 387) Wat nu, denk ik dan, en deel 1 dan? Bevatte dat niet Debrots artikelen over Antilliaanse cultuur en literatuur?

Ik zei u dit allemaal om duidelijk te maken dat niet de Antilliaanse schrijvers worstelen met hun identiteit, maar de westerlingen met het eindproduct van het creoliseringsproces, de *café au lait*. Dat creoliseringsproces is wel een motief in de Antilliaanse literatuur. Al heb ik het vermoeden dat dit minder direct het geval is dan enige decennia geleden. Boeli van Leeuwen bijvoorbeeld schetst in elk van zijn vroegere romans eerst uitvoerig de familiegeschiedenis van de hoofdfiguur, van wie de grootvader of overgrootvader uit Nederland kwam. Die geschiedenissen zijn het creoliseringsproces in een notedop. In zijn latere werk komen die familiegeschiedenissen niet meer voor. De hoofdfiguren zijn daarin om zo te zeggen vanzelfsprekende Antillianen.

Het vroege werk van Debrot, *Mijn zuster de negerin* (1935), en van Tip Marugg, *Weekendpelgrimage* (1958), heeft op het punt van het creoliseringsproces, voor wie oren heeft om te horen en ogen om te zien, grote overeenkomst met het vroege werk van Boeli van Leeuwen. Frits Ruprecht uit Debrots roman en de pelgrim uit Maruggs boek maken aan den lijve in hun jeugd het creoliseringsproces mee. Zij worden door zwarten ingewijd in de orale overlevering van de nakomelingen der slaven, zij hebben in hun jeugd zwarte vriendjes en volwassen geworden vragen zij zich af, of ze als nazaten van slavenmeesters nog wel met de geëmancipeerde zwarten die de macht aan het overnemen zijn, kunnen samenleven. Frits Ruprecht komt tot de ontdekking dat het niet anders kan, omdat er bloedbanden zijn. De pelgrim heeft in het laatste hoofdstuk als leidmotief 'Dit is mijn stad. Dit is mijn eiland.' En hij somt de vele dingen op waar hij van houdt: de kleuren van de

stad, de oude huizen, de steegjes, het landschap en 'de vele dingen waarin je tegelijkertijd Noord-Europa, Spanje en Afrika herkent.' (Marugg 1966: 176)

In de laatste roman van Tip Marugg *De morgen loeit weer aan* (1988) komt het creoliseringsproces op deze wijze niet meer aan de orde. De Peinzer is een vanzelfsprekende Caraïbiaan. Het creoliseringsproces als hoofdmotief is, zo luidt mijn conclusie, niet meer actueel omdat het proces is afgerond, er een homogeniteit is ontstaan, zou Debrot zeggen.

Ook Debrot gebruikt het *café au lait*-thema niet meer in zijn latere werk, al is een ander creoliseringsproces het hoofdmotief in het werk dat hij twee maanden voor zijn dood afrondde, de novelle *De vervolgden* (1982). Voor ik daarop inga moet ik eerst verduidelijken hoe ik de term creoliseringsproces bedoel. Verwarring zou immers kunnen ontstaan doordat de term creool in Suriname een andere betekenis heeft dan in de rest van het Caraïbisch gebied en zowel Debrot als ik de term creolisering weer een andere betekenis geven dan bijvoorbeeld in de Engelstalige Caraïben gewoon is. Onder creoliseringsproces versta ik het proces waarbij in een (post)koloniale situatie sprake is van vermenging van de aan de tropen aangepaste blanke en een andere bevolkingsgroep of andere bevolkingsgroepen. In *De vervolgden* gaat het om Spanjaarden en Caiquetíos, de Indiaanse oorspronkelijke bewoners van de Benedenwindse Eilanden. Het verhaal speelt zich af in 1546 en 1547, op het hoofdeiland Curaçam en een eiland dat daar anderhalve dag varen vandaan ligt. Het is meer dan waarschijnlijk dat Curaçao en Bonaire, het geboorte-eiland van Debrot, model hebben gestaan voor deze eilanden.

De fysieke vermenging heeft al in hoge mate plaats gevonden, want er komen veel mestiezen voor. Als ik het werk herlees met het oog op creolisering, valt me op dat de novelle niet alleen in hoofdzaken, maar ook in allerlei details wemelt van creoliseringsmotieven, werkelijk teveel om op te noemen. Eerst de hoofdzaken. Dat zijn er twee. Drie vrije Indianen, de broeder van het water, de broeder van de spierkracht en de broeder van de tekeningen, worden door Spanjaarden op het bijeiland gevangen genomen en overgebracht naar Curaçam. Zij hadden voordien nog nooit Spanjaarden, paarden en galjoenen gezien en doordat we deze gebeurtenissen vanuit het perspectief van de

Indianen te lezen krijgen, maken we de allerprilste creolisering vanuit hun optiek mee. De tweede hoofdzaak is de confrontatie op Curaçam tussen de gouverneur en padre Rojas. Padre Rojas eist strikte handhaving van de wetten op de zuiverheid van het ras en dreigt met hogerhand als de gouverneur talmt met ingrijpen. Als padre Rojas de gouverneur een ultimatum stelt, vermoordt de gouverneur hem en de lezer haalt opgelucht adem, want het perspectief ligt hier bij de gouverneur.

Het verband tussen deze tweede hoofdgebeurtenis en het creoliseringsproces hoeft niet te worden uitgelegd: het ontduiken van de wetten op de zuiverheid van het ras *is* creolisering. Ook de eerste hoofdgebeurtenis wordt geheel in het teken van de creolisering uitgewerkt. Bij hun gevangenneming ontspint zich over de hoofden van de Indianen heen een discussie of ze moeten worden opgehangen of humaan moeten worden behandeld. De humane behandeling wint en dat is een eerste voorwaarde voor creolisering.

Een van de vele voorbeelden van die humane behandeling pik ik eruit om de laconieke manier waarop het wordt verteld. De gevangengenomen Indianen worden slechts twee dagen geboeid, daarna zijn ze onderdanen en kunnen zij vrij rondlopen. In de novelle wordt de vergelijking met de behandeling van de later uit Afrika gehaalde slaven natuurlijk niet gemaakt, maar als je hem als lezer wel maakt, is dat een groot contrast. Mestiezen hadden hoge posities, Indianen konden meteen officier worden, iedereen liep vrij rond, allen waren onderdanen.

Op enkele belangrijke terreinen komt de creolisatie in *De vervolgden* aan de orde. Allereerst de plaats van de mens in de maatschappij. Bij de Caiquetíos duidde men mensen aan met de functie die men voor de gemeenschap had, bijvoorbeeld broeder van de tekeningen. Als de Indianen op het hoofdeiland zijn krijgen zij een naam, bijvoorbeeld Diego Cuebas. Met deze individualisering zullen de Indianen niet meteen hun optiek op mens en gemeenschap overboord hebben gegooid, zodat er hier een vermenging plaats vindt tussen een cultuur die op het collectief is ingesteld en een individualistische cultuur.

Op religieus gebied zien we ook een vermenging optreden. De Indianen aanbaden de groene straal en de onzichtbare bloem. Zij worden gekerstend bij hun gevangenneming en dat gaat via een tolk als volgt:

> De Caiquetíos moesten zich zo spoedig mogelijk bekeren tot het ware geloof van de verlosser die op een vrijdagmiddag voor hen aan het kruis was gestorven. [...] Zij konden voorlopig volstaan met het kruis te kussen en te bidden dat de verlosser hun de nodige hulp zou bieden, [...] anders zouden ze in de puinhoop eindigen. (Debrot 1986: 310-311)

De Indianen nemen het christendom erbij, zo blijkt. Maar ook de christenen veranderen. De gouverneur sympathiseert met de leer der gematigde verkondiging die koster Don Diego als volgt onder woorden brengt:

> Waarom zouden we de onzichtbare bloem niet met beide handen kunnen aanvaarden? Wat wij moeten doen is de betekenis van Christus en Zijn moeder in een duidelijk licht stellen, dan bewaren de idolen vanzelf hun eigen zij het ondergeschikte plaats. (Debrot 1986: 353)

Hier zien we, kortom, een godsdienst die aan het creoliseren is. Slechts in het voorbijgaan wil ik erop wijzen dat Debrot het vertelperspectief legt bij alle groepen die een rol spelen, zodat de novelle zelf is wat zij verkondigt.

Heeft Debrot met *De vervolgden* willen aangeven waar de grondslag van het creoliseringsproces op Curaçao ligt, namelijk bij de vermenging van de Spaanse en Indiaanse beschavingssferen? Ik weet zeker van niet, want aan dit creoliseringsproces op Curaçao kwam abrupt een einde in 1634 bij de verovering door Johan van Walbeeck. Bij de overgave van het eiland bedongen de Spanjaarden en de Indianen dat zij naar het vasteland zouden worden overgebracht, wat gebeurde.

Ik heb er al eerder op gewezen dat Debrot naast de boodschap dat mensen in tijden van verandering de humane stem van hun geweten moeten volgen, ook met *De vervolgden* een verkapte rechtvaardiging heeft gegeven voor zijn optreden als gouverneur na de troebelen van dertig mei 1969 (De Roo 1983). Ik vermoed dat er nog een reden is waarom Debrot een novelle heeft geschreven waarin hij de creolisering van Spanjaarden en Indianen tot onderwerp heeft genomen. Debrot heeft soms heel verborgen, in de actualiteit liggende redenen om iets te schrijven. Zo vertelde hij over *Mijn zuster de negerin* dat het ook

bedoeld was als protest tegen de rassenwaan van de Duitse nationaalsocialisten. In de jaren dat Debrot *De vervolgden* schreef, was de *status aparte* van Aruba een *hot issue* in het Koninkrijk der Nederlanden. Aruba wilde uit het Antilliaanse staatsverband, het wilde niet meer door Curaçao worden betutteld, het voelde zich in zijn economische groei beknot door de Antillen en het vond zich ook een ander volk dan de Curaçaoenaars. Op Aruba kwam er geen abrupt einde aan het creoliseringsproces tussen de aan de tropen geadapteerde blanke en de Indianen. Dit proces heeft zich tot op heden voortgezet met als complicatie de intocht van grote aantallen Afro-Caraïbianen in het tijdperk van de industrialisatie. *De vervolgden* illustreert het begin van een ontwikkeling die op Aruba is doorgegaan en misschien, misschien heeft Debrot dat ook onder de aandacht willen brengen.

Ik geloof niet dat Debrot hiermee afstand doet van zijn visie op de homogeniteit van de Caraïbische cultuur. Dat is een kwestie of men er van binnenuit of van buitenaf tegenaan kijkt. Van buitenaf vallen de overeenkomsten op, van binnenuit de onderlinge verschillen. Ik zie hier een parallel met de vanzelfsprekendheid waarmee in Antilliaanse werken van de creolisering wordt uitgegaan. De latere Antilliaanse werken zijn bestemd voor mensen van binnenuit en buitenstaanders mogen over de schouder meekijken. De vroegere werken lijken meer geschreven te zijn voor mensen die van buitenaf naar de Caraïben kijken.

Tot nu toe heb ik geprobeerd duidelijk te maken dat Antilliaanse schrijvers niet tussen culturen staan, maar dat zij een geheel eigen, gecreoliseerde cultuur bezitten. Het feit dat dit een mengcultuur is, doet westerlingen wel eens worstelen met de identiteitskwestie, waar deze identiteit voor Antilliaanse auteurs een vanzelfsprekendheid is. Aanvankelijk was het creoliseringsproces wel een belangrijk motief in de Antilliaanse literatuur, maar de importantie hiervan neemt af. Waar het opduikt in het laatste werk van Debrot, gebeurt dit in een historische novelle die actuele implicaties heeft, namelijk de rechtvaardiging van eigen politiek handelen en vermoedelijk het aangeven van nuanceverschillen binnen de homogene Caraïbische cultuur, verschillen met staatkundige implicaties. Wij zitten dan binnen de Caraïbische cultuur.

Wij kunnen ook van binnen naar buiten kijken. Met andere woorden: hoe kijkt de gecreoliseerde Antilliaan in romans aan tegen invloeden van buitenaf? Ik beperk mij tot één aspect uit *De morgen loeit weer aan* van Tip Marugg. Al in de eerste zin van de roman gaat het over een groep die van buitenaf op het eiland komt. Het zijn de fraters. Ik citeer een deel van die lange zin:

> [...] ik ben er niet jonger op geworden en geef mij nog bij tijd en wijle over aan de solitaire geneugte die de goede fraters vroeger op school plachten te betitelen met zelfbevlekking, een manipulatie die, zoals toentertijd reeds bekend, indruist tegen al wat recht en schoon is. (Marugg 1988: 5)

Dat dit laatste ironisch wordt bedoeld, blijkt uit de rest van de roman. Daarin spelen zielstuimels een belangrijke rol. De ik-figuur probeert ze met drank op te roepen. Hij raakt dan in een vervoering waarin hij niet meer in tegenspraak is met zijn wezen. Bij een zielstuimel, zo zegt hij, hebben de mensen en honden en zonden die zijn leven zijn binnengedrongen, zich verwijderd als onreine stoffen.

Alle zielstuimels die in het boek voorkomen, hebben sterk erotische connotaties. De eerste stamt uit zijn jeugd, toen een jongen de hostie kreeg van een pater. Dat de ik-figuur daar later aan terugdenkt, heeft mij eerst op het verkeerde spoor gezet en doen concluderen dat de ik-figuur pedofiel getinte fantasieën zou hebben.[1] Maar daar kom ik nu op terug, want latere zielstuimels worden veroorzaakt door een meisje, een hoer en door masturbatie.

In al deze gevallen voelt de ik-figuur zich dus niet zondig en niet strijdig met zijn aard. Sterker: op zo'n ogenblik verwijdert de zonde zich. Dit houdt een aanklacht tegen het christendom in, ja het christendom zelf is een zonde, een onreine stof die zich met zuignappen aan zijn leven heeft vastgezogen. Deze aanklacht wordt door andere elementen uit de roman ondersteund. De pastoor staat te preken of hij het tegen de rebelse nakomelingen van Batavieren heeft. In naam van het christendom worden duizenden moorden gepleegd. De oom-evangelist is een religieus fanaticus, wiens fanatisme tot onmenselijkheid leidt. De zogenaamde god trekt zich niets aan van al het

onmenselijke onrecht dat in Zuid-Amerika gebeurt. De dorpsgek Antonio houdt een bijbelse lofrede op het onrecht.

Tegenover de dogmatische evangelist-oom, de pastoor en de fraters die allen een van buiten het eiland komende metafysica erin willen rammen, staat de gevangene El Verdugo. Hij leert de ik-figuur de werkelijkheid zo intens te observeren dat hij ook dingen opmerkt die bijna onzichtbaar zijn. De realist wordt hier de ziener.

De afwijzing van het onveranderde westerse christendom en de keuze voor de werkelijkheid van het hier en nu vormen het logische slot van het creoliseringsproces. Ik verwacht dat afwijzing van wat onveranderd van buiten komt, een steeds belangrijker motief zal worden in de Antilliaanse literatuur. Het is nu al volop aanwezig, denk maar aan de schildering van toeristen in het werk van Van Leeuwen en Marugg. Maar denk ook aan Frank Martinus Arion die maatschappijvormen in *Dubbelspel* (1969) afwees of aanhing al naar gelang ze pasten bij het eigene.

Zwarte en blanke Antilliaanse auteurs zijn het roerend eens in de afwijzing van wat tegen het eigene ingaat. Maar wie oren heeft om te horen en ogen om te zien, zal nu opmerken: 'Zwarte en blanke Antilliaanse auteurs? Zo moet je het niet zeggen, zij zijn allen *café au lait*.'

Bibliografie

Debrot, Cola
1985 *Verzameld werk 1. Over Antilliaanse cultuur.* Verzorgd door Jules de Palm. Amsterdam: Meulenhoff.
1986 *Verzameld werk 3. Verhalen.* Verzorgd door Pierre H. Dubois. Amsterdam: Meulenhoff.
1987 *Verzameld werk 5. Over literatuur.* Verzorgd door J.J. Oversteegen. Amsterdam: Meulenhoff.

Marugg, Tip
1966 *Weekendpelgrimage: roman.* 2e druk. Amsterdam: De Bezige Bij. Literaire reuzenpocket 181.
1988 *De morgen loeit weer aan: roman.* Amsterdam: De Bezige Bij. BBLiterair.

Oversteegen, J.J.
1994 *In het schuim van grauwe wolken: het leven van Cola Debrot tot 1948.* Amsterdam: Meulenhoff.

Roo, Jos de
1983 Debrot's postume zelfverdediging. *Trouw*, 26 juli.
1995 De zielstuimels in *De morgen loeit weer aan. Kruispunt*, jrg. 36, nr. 161, juni-september: 262-272.

Noten

1 Zie mijn 'De zielstuimels in *De morgen loeit weer aan*' (De Roo 1995). Dit artikel kan men beschouwen als geschreven door iemand die half ziet en half hoort.

Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt door de Faculte's Universitaires Nôtre-Dame de la Paix, Namur (B).

ISBN 90-5589-123-1

© 1998 Het Spinhuis Amsterdam
Niets van deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemmimg van de uitgever.

Omslagontwerp: Jos Hendrix
Lay-out: René de Ree

Uitgeverij Het Spinhuis, Oudezijds Achterburgwal 185, 1012 DK Amsterdam

TUSSENFIGUREN

SCHRIJVERS TUSSEN DE CULTUREN

ELISABETH LEIJNSE & MICHIEL VAN KEMPEN
redactie

Het Spinhuis
1998

Inhoudsopgave

Inleiding: **De tussenfiguur als literair concept** 1

Mijn Afrikaanse telefooncel 7
Lieve Joris

Het misplaatste chauvinisme van de achterblijvers 23
Anil Ramdas

Hoe zwaar weegt de *Larousse*? 33
Interculturele problematiek in de Franstalige literatuur van Noord-Afrika
Ieme van der Poel

Een leeg graf, een boze man, en een spraakmakende foto 47
De brokstukken van een Nederlandstalige reflectie over interculturaliteit
Isabel Hoving

Het struikelblok van Coba 63
of 'Wat hoort er tot de vroegste Surinaamse letteren?'
Michiel van Kempen

Natuurlijke historie en reisbeschrijving 83
Representaties van Zuid-Afrika bij Robert Jacob Gordon (1743-1795)
Siegfried Huigen

Uitgespuugd, maar toch gebleven 95
Gerrit Gijsbert van Paddenburgh (1783-1822), de eerste Nederlandse schrijver die zich blijvend op Curaçao vestigt
Leonoor Kuijk

Een en ander over Lafcadio Hearn en Madame Butterfly 109
Hugo Pos

Jacob Israël de Haan, de nestloze 121
Elisabeth Leijnse

J. van Melle in twee werelden 137
Eep Francken

Albert Cohen en de andere cultuur als object van verlangen 147
Solange Leibovici

De verdwenen melk van café au lait 163
Cola Debrot en Tip Marugg als gecreoliseerde auteurs
Jos de Roo

Missionaire literatuur in het Caraïbisch gebied 177
Op zoek naar 'een literaire census catholicus'
Wim Rutgers

Chris J.H. Engels en de grenzen van het Curaçaose samenleven 193
Aart G. Broek

Tjalie Robinson als tussenfiguur 211
Bert Paasman

Ingeklemd tussen het Quechua en het Spaans: José María Arguedas 225
Maarten Steenmeijer

Geen wankelende vaas valt ooit aan willekeurige stukken 243
Over Leo Vroman als grensoverschrijdend kunstenaar
Tom van Deel

'Writer in between' 255
De joods-Antilliaanse André Schwarz-Bart
Kathleen Gyssels

Geschiedenis tussen twee culturen 275
Mumbo Jumbo (1972) van Ishmael Reed
Christine Levecq

Nedim Gürsel of de paradox van de exil-schrijver 285
Annick Capelle

Van Kongo naar Zaïre: Lieve Joris in het hart van Afrika 295
Luc Renders

Nawoord: **De tussenfiguur als danser** 313

De auteurs 321